

**UNIVERSITATEA DIN CRAIOVA
FACULTATEA DE ECONOMIE ȘI ADMINISTRAREA AFACERILOR**

**Școala Doctorală de Științe Socio-Umane
Domeniul: Management**

Drd. Daniela CÎRSTEA (FUNDEANU)

TEZĂ DE DOCTORAT

**CLUSTERELE - SUPT AL CREȘTERII
COMPETITIVITĂȚII ECONOMICE ÎN REGIUNILE
DE DEZVOLTARE ALE ROMÂNIEI**

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
Prof. univ. dr. Tudor NISTORESCU**

**Craiova
2015**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

1. Cuprinsul tezei de doctorat.	3
2. Cuvinte cheie.	5
3. Motivația și importanța cercetării.	6
4. Metodologia cercetării științifice.	7
5. Prezentarea sintetică a capitolelor cuprinse în teza de doctorat și a concluziilor cercetării.	8
6. Bibliografie selectivă.	14

CUPRINSUL TEZEI DE DOCTORAT

Rezumat	2
Cuprins.	4
Lista tabelor.	6
Lista figurilor.	7
Introducere.	9
Capitolul 1. Teoria aglomerării și apariția clusterelor economice.	15
1.1 Conceptul de aglomerare economică	16
1.2 Apariția și evoluția conceptului de cluster.	24
1.3 Clusterul inovativ și polul de competitivitate.	32
1.4 Concluzii preliminare.	40
Capitolul 2. Modele de clustere în economia mondială și cea națională.	42
2.1 Modele clasice de clustere.	43
2.1.1 Modelul aglomerării.	43
2.1.2 Modelul Markusen	47
2.1.3 Modelul ciclului de viață	52
2.1.4 Alte modele de clustere.	59
2.2 Modele de clustere de succes.	60
2.2.1 Modelul bazat pe competitivitatea regională.	60
2.2.2 Modelul bazat pe competitivitatea globală	62
2.2.3 Modelul bazat pe impactul asupra dezvoltării locale.	65
2.2.4 Modele de succes în diferite țări.	67
2.3 Abordări ale clusterelor în România	70
2.4 Concluzii preliminare	76
Capitolul 3. Clusterul - formă de organizare competitivă în economia României	78
3.1 Competitivitatea clusterelor în context regional.	79
3.1.1 Considerații generale privind competitivitatea regională.	79
3.1.2 Interacțiunea clusterelor cu competitivitatea.	82
3.2 Evaluarea competitivității clusterelor din România.	94
3.2.1 Analiza situației actuale din România în domeniul clusterelor cu ajutorul modelului SWOT. . .	94
3.2.2 Evaluarea calitativă și cantitativă a clusterelor din România.	99
3.2.3 Clusterelor din România acreditate la nivel european.	107
3.2.4 Competitivitatea aglomerărilor de tip cluster în diferite sectoare economice din România. . .	114
3.3 Programe de susținere a clusterelor și polilor de competitivitate din România	120
3.4 Tendințe în evoluția clusterelor inovative pe plan mondial	129
3.5 Concluzii preliminare.	134

Capitolul 4. Cercetări privind caracteristicile clusterelor din România și potențialul de dezvoltare a clusterelor inovative din regiunea Sud-Vest Oltenia	139
4.1 Studiu empiric privind caracteristicile clusterelor din România și impactul asupra mediului competițional.	140
4.1.1 Obiectivele cercetării și importanța domeniului de cercetare.	140
4.1.2 Metodologia cercetării.	141
4.1.3 Analiza datelor și testarea ipotezelor.	142
4.2 Studiu privind dezvoltarea clusterelor inovative în regiunea Sud-Vest Oltenia.	157
4.2.1 Situația actuală a clusterelor în regiunea Sud-Vest Oltenia.	158
4.2.2 Identificarea potențialului dezvoltării de noi clusteres în regiunea Sud-Vest Oltenia	169
4.2.3 Propunere de modele de cluster pentru dezvoltarea turismului în regiunea Sud-Vest Oltenia.	172
4.2.3.1 Potențialul activităților turistice din regiunea Sud-Vest Oltenia.	172
4.2.3.2 Model de cluster de turism cu broker.	189
4.2.3.3 Model de cluster balneo-turistic.	195
4.3 Concluzii preliminare.	200
Concluzii, propuneri și dezvoltări ulterioare	203
Bibliografie.	213
Anexe.	226

2. CUVINTE CHEIE

- cluster inovativ;
- pol de competitivitate;
- cluster emergent;
- modele de cluster;
- modelul Markusen;
- diamantul lui Porter;
- noul diamant al inovării;
- modelul „trifoiul cu patru foi”;
- model de cluster inovativ cu cinci actori;
- competitivitatea clusterelor;
- evaluarea calitativă și cantitativă a clusterelor;
- eticheta de bronz;
- analiza SWOT a clusterelor;
- programe de susținere a clusterelor;
- clustere în industrii emergente;
- studiu empiric;
- caracteristicile clusterelor;
- impactul asupra mediului competițional;
- potențialul dezvoltării clusterelor;
- regiunea Sud-Vest Oltenia;
- modele de cluster de turism;
- cluster de turism cu broker;
- cluster balneo-turistic.

3. MOTIVAȚIA ȘI IMPORTANȚA CERCETĂRII

Într-o societate cu tendințe tot mai evidente de globalizare, în care competiția se manifestă dinamic, întreprinderile caută soluții pentru a obține avantaje competitive. Evoluțiile economice și tehnologice care s-au manifestat pe plan mondial în ultima parte a secolului XX și începutul secolului XXI au condus la creșterea rolului și importanței parteneriatelor pe care le realizează companiile, pentru a face față competiției globale.

Structuri asociate cu abordarea modernă privind „inovarea deschisă”, considerate de Uniunea Europeană „motor” al dezvoltării economice, clusterelor depind de interacțiunea dintre cercetarea din mediul academic, antreprenoriat, disponibilitatea capitalului de risc din mediul privat și un cadru de sprijin oferit de administrația publică.

Datorită potențialului economic imens, clusterelor au devenit un instrument eficient al politicii de dezvoltare și au generat interesul cercetătorilor, economiștilor și decidenților politici pentru investigarea domeniului, la nivel macroeconomic și microeconomic. În contextul definirii unei strategii europene a clusterului pentru creștere economică, politica europeană va dezvolta standarde pentru cluster și va direcționa instrumentele financiare către activitățile acestora. Importanța acordată pe plan internațional aglomerărilor economice de tip cluster în perioada contemporană, de către cercetători, coroborată cu datele statistice furnizate de organizațiile internaționale cu privire la efectele economice și sociale ale acestor asocieri ilustrează *relevanța* temei de cercetare.

Lucrarea denumită „*Clusterelor - suport al creșterii competitivității economice în regiunile de dezvoltare ale României*” propune spre analiză elemente de interes pentru mediul științific și pentru societatea românească, prin abordarea aprofundată a tendințelor de aglomerare a afacerilor în cluster inovative, analiza modelelor de cluster din economia mondială și națională, cercetarea empirică asupra clusterelor din România și din regiunea Sud-Vest Oltenia.

Necesitatea abordării acestei problematice în țara noastră este evidentă, având în vedere avantajele competitive dobândite de companii prin clusterizare. *Noutatea* lucrării doctorale constă în abordarea clusterului la nivel regional și în propunerea unor modele de dezvoltare a afacerilor care valorifică potențialul regiunii de dezvoltare analizate.

Demersul științific are la bază convingerea că organizațiile obțin performanțe superioare atunci când acționează în cadrul asocierilor colaborativ-competitive. *Motivația demersului științific* constă în interesul manifestat de comunitatea științifică pentru acest subiect, în impactul deosebit pe care îl are fenomenul clusterizării pentru economia mondială și națională, în evenimentele recente din economia mondială cu privire la strategia internațională a clusterului, în dorința de a aprofunda cercetarea cu privire la clusterelor din România.

Cercetarea va fi orientată pe două direcții: teoretică și aplicativă. Direcția teoretică vizează delimitarea teoriilor cu privire la explicarea conceptului și mecanismului funcționării clusterelor. Cercetarea aplicativă este influențată de tendințele în domeniul clusterizării și constă în efectuarea de investigații asupra caracteristicilor clusterelor din România și asupra potențialului dezvoltării clusterelor în regiunea Sud-Vest Oltenia. Astfel, vor fi testate în practica economică, ipotezele propuse de cercetarea economică fundamentală.

Pornind de la dezbaterile actuale cu privire la impactul clusterului asupra performanțelor economice ale membrilor, asupra economiilor regionale, naționale și internaționale, studiul va urmări să identifice și să explice dinamicile care au indus aceste transformări, pentru a formula propuneri cu privire la abordarea conceptului în peisajul românesc.

4. METODOLOGIA CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE

Problema decizională se conturează în contextul schimbărilor spectaculoase din mediul în care firmele își desfășoară activitatea, din punct de vedere structural- organizațional și a exemplurilor de bune practici din Uniunea Europeană, în care companiile mici și mijlocii se asociază în clustere, pentru a fi competitive și pentru a face față concurenței.

Obiectivul general al cercetării referitoare la aglomerările economice de tip cluster din România și din regiunea Sud-Vest Oltenia constă în identificarea caracteristicilor, a factorilor principali care influențează dezvoltarea clusterelor în România și în analiza impactului asupra mediului competițional. *Obiectivele derivate* ale cercetării vizează: clarificarea conceptului de cluster; identificarea avantajelor asocierii în clustere; prezentarea unor modele de clustere din economia mondială; abordarea aspectelor de competitivitate a clusterelor din România; identificarea principalelor direcții, acțiuni și modalități de îmbunătățire a funcționării clusterelor; analiza nevoii clusterelor de a fi susținute prin politici specifice și a modalităților concrete de realizare a acestei susțineri.

Cercetarea este realizată cu ajutorul unui instrumentar variat de *metode și tehnici*: analiza și sinteza, inducția și deducția, comparația, modelul diamantului lui Porter, metode cantitative și calitative, matricea SWOT, metode ale statisticii descriptive, studiul de caz.

Pentru suportul teoretico-științific al cercetării s-au folosit lucrări de specialitate din domeniul economiei, științei regionale, geografiei economice, din literatura națională și în special, internațională. Pe lângă lucrările de specialitate consacrate s-au utilizat și lucrări de actualitate pe tematica clusterului, studii ale unor institute de cercetare naționale, internaționale, ghiduri și rapoarte realizate în cadrul unor proiecte internaționale.

Suportul informațional pentru cercetarea empirică este reprezentat de cercetările, analizele, observațiile proprii, datele statistice oferite de Institutul Național de Statistică al României și de Oficiul Național al Registrului Comerțului, de rezultatele studiilor realizate în cadrul unor proiecte internaționale. Metoda de culegere a datelor este *ancheta*, iar instrumentul utilizat este *chestionarul*, care a fost aplicat reprezentanților clusterelor constituite în România, din diverse domenii de activitate. Pentru culegerea datelor am folosit metode în funcție de locația și disponibilitatea respondenților, respectiv ancheta prin email și sub formă de interviu, realizat prin telefon sau în locația clusterului.

Prelucrarea, analiza datelor obținute și interpretarea rezultatelor cercetării au fost realizate cu ajutorul programelor: *SPSS 20.0 (Statistical Packages for the Social Sciences)* și *Microsoft Office Excel*, cu ajutorul cărora am obținut și realizat grafice, hărți tematice, corelații, analize. Metodele statistice utilizate în cercetare pentru analiza datelor și testarea ipotezelor au fost selectate și aplicate ținând cont de cercetările empirice la nivel internațional în domeniul clusterelor, scopul principal fiind validarea acestora pentru clusterelor din România. Metodele cantitative și calitative sunt utilizate complementar pentru

obținerea unor interpretări complete, prin corelații parametriche Pearson, analiza componentelor principale, studiul de caz, analiza comparativă.

Pentru realizarea obiectivelor cercetării și formularea unor aprecieri pertinente cu privire la caracteristicile aglomerărilor economice din România, efectele asupra mediului de afaceri, situația și posibilitățile de dezvoltare a clusterelor din regiunea Sud-Vest Oltenia, am folosit ca formă de cercetare și analiza secundară, datele culese prin chestionar și interviu, fiind completate de informații obținute din surse secundare: literatura de specialitate scrisă și online, studii naționale și internaționale. Am utilizat ca surse suplimentare de date, statistici oficiale și cvasioficiale, pentru a defini contextul conceptual în care se plasează cercetarea, oferind posibilități suplimentare de testare a ipotezelor cercetării.

5. PREZENTAREA SINTETICĂ A CAPITOLELOR CUPRINSE ÎN TEZA DE DOCTORAT ȘI A CONCLUZIILOR CERCETĂRII

Teza de doctorat este structurată în patru capitole, precedate de introducere și urmate de concluzii, propuneri și dezvoltări ulterioare, bibliografie și anexe. Lucrarea doctorală urmărește *patru axe principale de cercetare* care facilitează înțelegerea temei abordate, în cadrul celor patru capitole, respectiv: două capitole de investigare teoretică, un capitol destinat aprofundării aspectelor de evaluare a competitivității clusterului în economia românească și un capitol bazat pe cercetări empirice cu privire la caracteristicile clusterelor din România, incluzând și un studiu privind dezvoltarea clusterelor inovative în regiunea Sud-Vest Oltenia.

Capitolul 1 - Teoria aglomerării și apariția clusterelor economice

Demersul de cercetare a început prin sintetizarea informațiilor din literatura de specialitate legate de etapele importante în evoluția aglomerărilor economice și dezvoltarea clusterului. În acest sens, a fost evidențiat modul în care apariția clusterelor a revoluționat mediul de afaceri și a fost subliniată necesitatea de asociere a organizațiilor pentru a se adapta condițiilor pieței. Analiza teoriilor despre aglomerarea economică a fost completată cu studiul descriptiv și explicativ al literaturii de specialitate privind fenomenul complex al clusterizării.

În contextul unei diversități a terminologiei, a fost necesară clarificarea conceptului de cluster, prin abordarea unitară a definițiilor și teoriilor despre cluster. Cu toate că termenul de cluster a fost folosit relativ recent, de-a lungul timpului, conceptul a apărut sub denumiri diferite: district industrial, aglomerare industrială, pol de creștere sau pol de competitivitate. Analiza critică și comparativă a definițiilor a evidențiat punctul comun al acestora, și anume, concentrarea geografică a companiilor și instituțiilor care fac optim procesul de clusterizare, și rolul esențial al relațiilor de schimb care apar atât în cadrul, cât și în afara acestuia. Din analiza literaturii de specialitate a rezultat că, indiferent de denumirea sub care au fost conceptualizate, clusterelor sunt constituite din organizații care operează într-o industrie, sunt aflate în proximitate geografică, între acestea având loc interacțiuni care creează avantaje competitive și susțin dezvoltarea unei regiuni sau țări.

Am realizat delimitarea conceptuală între cluster, pol de competitivitate, cluster inovativ prin analiza comparativă. Din această analiză și din studiul literaturii de specialitate a reieșit tendința de

unificare a terminologiilor, în conceptul de cluster inovativ, utilizat în cadrul politicilor și strategiilor Uniunii Europene.

În contextul unei insuficiente promovări a conceptului și avantajelor clusterului în România, am considerat ca fiind necesară, sugerarea unor tipuri de cluster inovativ pe care organizațiile din România le pot avea în vedere atunci când decid să coopereze. Prezentarea modelului de cluster denumit „trifoiul cu patru foi” are scopul de a propune un cadru general partenerial pe care organizațiile din România îl pot dezvolta și de a explica avantajele apartenenței la asocieri: accesul la fluxul de informații, puterea negocierii comune, sporirea vizibilității, beneficiile economice.

Analiza definițiilor, teoriilor și prezentarea evoluției clusterului evidențiază utilitatea cercetării aprofundate a conceptului, pentru înțelegerea fenomenului complex al clusterizării și pentru o bună anticipare a schimbărilor viitoare. Concluzia este că, transpunerea clusterului în politica de dezvoltare locală și națională depinde de modul în care este susținut cadrul de colaborare economică dintre mediul de afaceri, mediul de cercetare și autoritățile publice.

Modelele de afaceri bazate pe cluster reprezintă o combinație a mai multor teorii transpuse în practică. În condițiile concurenței actuale, companiile își construiesc modele și strategii de afaceri bazate pe avantaje competitive, obținute din utilizarea mai eficientă a resurselor, din creșterea productivității și din inovare. Parteneriatul public privat de tip cluster sau pol de competitivitate reprezintă un factor important de stimulare a creativității, cercetării și inovării în economia românească. Cooperarea reală între companii, instituții de cercetare și autorități asigură transferul inovării în produs și stimulează dezvoltarea economică, pornind de la nevoile pieței, printr-o abordare de tip bottom-up.

Capitolul 2. Modele de clustere în economia mondială și cea națională

Cercetarea a continuat cu analiza descriptivă, explicativă, a principalelor modele clasice de clustere și cu prezentarea unor modele de succes din economia mondială, care pot fi utilizate pentru dezvoltarea afacerilor. Demersul științific este important, deoarece implementarea unor modele de clustere adecvate, a devenit un factor critic de succes în obținerea unor performanțe superioare de către companii. Prin prezentarea unor posibile modele de clustere și analiza beneficiilor integrării în aceste modele, oferim companiilor din România un cadru eficient de aplicare a strategiilor de afaceri pentru creșterea competitivității.

Programele de susținere a clusterelor, analizate pe etape de evoluție a acestora, arată necesitatea susținerii clusterelor din România prin politici publice. Rezultatul analizei constituie un instrument util pentru autoritățile publice și decidenții politici, în fundamentarea și elaborarea politicilor care vizează clusterelor.

O contribuție la studiul domeniului cercetat în țara noastră este adusă prin descrierea unor modele de clustere de succes, din economia mondială: modelul bazat pe competitivitatea regională; modelul de cluster bazat pe competitivitatea globală; modelul de cluster bazat pe impactul asupra dezvoltării locale și modele de succes în turism din California și Norvegia. Prezentarea unor posibile modele de clustere și analiza beneficiilor potențiale ale integrării organizațiilor în aceste asocieri oferă companiilor din România un cadru metodologic eficient, de dezvoltare a afacerilor. Concluzia analizei este că modelele de cluster

existente în economia mondială includ caracteristici ale modelelor examinate. Elementele modelelor de clustere clasice sunt selectate și preluate în modele personalizate, ținând cont de specificul național.

Abordarea clusterelor din perspectiva programelor europene care susțin constituirea și funcționarea acestora este un demers important, deoarece în România se face distincție, în acordarea finanțărilor pentru desfășurarea activităților, între clusterelor emergente și inovative. Pentru clarificarea celor doi termeni, am abordat aspecte cu privire la: definirea, forma de organizare, activitățile finanțate în cadrul operațiunilor din P.O.S. C.C.E. 2007-2013, indicatorii de impact ai clusterelor. Concluzia care se desprinde din analiză este că, diferența între clusterul emergent și inovativ constă în forma de organizare și de colaborare dintre membri, pentru desfășurarea activităților de cercetare, dezvoltare, inovare. Un cluster emergent are acordul de voință al membrilor săi, de regulă sub forma încheierii unui acord de parteneriat și nu are personalitate juridică sau activitate de colaborare susținută între firmele și instituțiile grupării. Clusterul inovativ este o grupare cu personalitate juridică, având ca scop stimularea inovării, prin promovarea de interacțiuni susținute între membrii săi, sprijinirea implicării I.M.M.-urilor în activități de cercetare, dezvoltare, inovare, cât și prin contribuția efectivă la aceste activități, facilitând transferul tehnologic, de know-how, expertiză, networkingul și diseminarea de informații între membrii clusterului.

Din analiza tipologiei clusterelor a rezultat că un model de cluster inovativ care poate fi aplicat în România este modelul cu cinci actori, care include alături de cei patru piloni al clusterului, pilonul cinci, reprezentat de instituțiile financiare: business angels, firme de capital de risc și bănci, care oferă resursele financiare necesare funcționării clusterelor. Utilizarea modelului de cluster în mediul de afaceri din România este utilă, pentru că instituțiile financiare nu acordă împrumuturi clusterelor, întrucât nu le pot garanta. În concluzie, o variantă de funcționare a clusterelor în România o constituie includerea în asocieri a instituțiilor financiare specializate, după modelul altor state europene.

În România, utilizarea unor modele de succes din țările Uniunii Europene este benefică, dar acestea trebuie să fie adaptate condițiilor economice, sociale, și să țină cont de specificul mediului de afaceri și de reglementările naționale. Cercetarea evidențiază că, în raport cu modelul actual, clusterelor au nevoie de: un model simplu, eficient, o reglementare legală, instrumente de susținere și promovare, consolidarea legăturilor între inovare și antreprenoriat, conform exemplelor de bune practici din economiile dezvoltate.

Capitolul 3. Clusterul - formă de organizare competitivă în economia României

Cea de a treia axă a cercetării a fost destinată unei analize a aspectelor de competitivitate a clusterelor din România. În acest scop, au fost identificați factorii care influențează competitivitatea la nivel macroeconomic (politicile monetare și fiscale, dezvoltarea resurselor umane, eficiența instituțiilor politice) și la nivel microeconomic (calitatea mediului de afaceri; politica și strategia companiilor; existența și dezvoltarea clusterelor). În cadrul analizei, clusterul a fost poziționat între factorii care influențează competitivitatea companiilor și regiunilor.

Pentru explicarea impactului clusterului asupra regiunii, a fost realizată analiza legăturii dintre indicatorii ce cuantifică forța unui cluster și indicatorii de rezultat ai competitivității la nivel regional. Un prim demers în acest scop a fost identificarea indicatorilor care măsoară competitivitatea, pe niveluri, în funcție de legătura cu obiectivul final al politicii economice și de gradul în care sunt influențați de politica economică. În continuare, am identificat indicatorii care cuantifică puterea unui cluster regional dintr-o

industrie, și legăturile de cauzalitate între clustere și performanțele economice ale unei regiuni. Concluzia analizei este că, un cluster inovativ reprezintă un factor esențial în dezvoltarea regiunii, întrucât este un element important de formare a valorii în plan teritorial, generează progres economic și implicit valoare economică adăugată în produsele competitive de pe piață. Prin componenta de inovare din cadrul lor, clusterelor reprezintă un factor esențial în dezvoltarea unei regiuni, datorită relațiilor de cauzalitate dintre activitățile de cercetare, dezvoltare, inovare și competitivitatea producției de bunuri.

Analiza SWOT a clusterelor din România a condus la identificarea factorilor interni (puncte tari și slabe) și externi (oportunități și amenințări) întâlniți în mediul clusterelor, în special a elementelor cheie de influență a dezvoltării acestora. Demersul a avut ca obiectiv determinarea atractivității fenomenului clusterizării în România. Rezultatele analizei pot fi utile pentru organizațiile care intenționează să se integreze în clustere sau pentru cele care vizează să ia măsuri de îmbunătățire a funcționării. Concluzia principală este că, există oportunități importante pentru crearea, dezvoltarea clusterelor în România, dar au fost identificate și amenințări importante, care pot fi depășite printr-o abordare strategică, condiționată de antreprenariat, colaborare, inovare, sprijin public.

În vederea evaluării competitivității clusterelor, a fost realizat studiul documentar al metodelor de evaluare a performanțelor clusterelor, din care au reieșit *metodele de evaluare calitativă și cantitativă*, care se aplică în România, la nivel național și regional. Analiza calitativă la nivel regional a condus la identificarea clusterelor și polilor de competitivitate din regiunile de dezvoltare ale României, cu ajutorul unor indicatori care diferențiază cele două tipuri de asociere. Prin analiza cantitativă la nivel național au fost evidențiate ramurile cu potențial de clusterizare, utilizând metoda clasificării de tip „stele”.

Analiza metodologiei de evaluare a clusterelor la nivel european, agreată de Comisia Europeană, a avut ca rezultat identificarea și prezentarea clusterelor românești acreditate la nivel european, etichetate cu bronz. Obținerea etichetei de bronz de câteva clustere din România atestă inițierea procesului de îmbunătățire a calității managementului și recunoașterea la nivel european. În acest sens, apreciem că implicarea în proiecte a clusterelor reprezintă un factor esențial pentru dobândirea recunoașterii internaționale. Chiar dacă eticheta de bronz este o marcă de calitate în sens restrâns, obținerea acestei certificări reprezintă un pas important în demersul spre excelență a managementului clusterului, pentru obținerea etichetei de argint.

Studiul competitivității clusterelor din România a avut ca rezultat identificarea aglomerărilor competitive la nivel național și regional, grupate pe sectoare de activitate și a evidențiat nevoia de politici publice de susținere. Prin prezentarea programelor de finanțare a clusterelor și polilor de competitivitate aferente exercițiului financiar 2014-2020, am subliniat oportunitățile de creare și dezvoltare a acestora, generate de programele europene. Analiza prezintă utilitate pentru managerii de clustere, în luarea deciziilor de finanțare a proiectelor sau pentru antreprenori, care pot fi determinați să constituie clustere.

În partea finală a capitolului al treilea am identificat tendințele de evoluție a clusterelor inovative în industriile emergente. Rezultatul cercetării a constatat în prezentarea conexiunilor dintre clustere și industriile emergente, cu ajutorul procentului forței de muncă ocupată în categoriile de clustere care activează în cele zece industrii emergente.

Capitolul 4. Cercetări privind caracteristicile clusterelor din România și potențialul de dezvoltare a clusterelor inovative din regiunea Sud-Vest Oltenia

În cadrul ultimului capitol am inclus contribuțiile la nivel empiric și concluziile cercetărilor documentare și de teren. Realizarea unui *studiu empiric privind caracteristicile clusterelor din România și impactul asupra mediului competițional* a pornit de la emiterea spre testare a cinci ipoteze, care au fost validate. *Cadrul metodologic al cercetării* a inclus instrumentele: chestionare, interviuri semi-structurate cu persoane din clustere, studii din literatura de specialitate, studii realizate în cadrul unor proiecte, exemple de bune practici din țări membre ale Uniunii Europene.

Concluziile care au reieșit din cercetarea empirică contribuie la dezvoltarea unui cadru de referință și la furnizarea unor repere metodologice utile managerilor clusterelor.

În urma cercetării efectuate am constatat dependența dintre dimensiunea, structura, sursele de finanțare ale clusterelor, pe de o parte, și stadiul din ciclul de viață a clusterelor și politica publică de susținere, pe de altă parte. Investigația întreprinsă a demonstrat că, în România, clusterelor au un număr mic de membri, comparativ cu asocierile din statele europene dezvoltate, situație explicabilă prin faptul că, majoritatea clusterelor din România se află în etapele de generare și cel mult de dezvoltare. În ceea ce privește sursele de finanțare a clusterelor, cercetarea a dovedit că acestea sunt constituite în principal din fonduri publice și că majoritatea derulează proiecte europene. Clusterelor din România, fiind la începutul evoluției au nevoie de resurse publice pentru funcționare, urmând ca pe parcurs să obțină capacitatea de a se susține din fonduri proprii sau atrase, iar intervenția publică să se diminueze.

Cercetarea a evidențiat că motivația constituirii clusterelor în România se referă la disponibilitatea fondurilor nerambursabile. Existența fondurilor europene destinate clusterelor sau activităților de cercetare-dezvoltare-inovare a influențat constituirea clusterelor. Alți factori cum ar fi: exemplele de bune practici din străinătate sau avantajele clusterelor, au contribuit într-o măsură mai mică la apariția clusterelor.

Din studiul empiric privind caracteristicile clusterelor din România au rezultat cei mai importanți factori care influențează apariția și dezvoltarea clusterelor, respectiv: cooperarea dintre membri, schimbul de cunoștințe și antreprenoriatul.

Studiul ne-a condus la identificarea și confirmarea unei corelații directe între clustere și mediul antreprenorial. Clusterelor economice susțin antreprenoriatul întrucât încurajează înființarea de companii noi. Impactul pozitiv al clusterelor asupra mediului antreprenorial în regiunile de dezvoltare ale României a fost confirmat prin analiza a două corelații. Prima corelație dovedită este între numărul companiilor nou-înființate în fiecare județ, pe durata unui an și numărul sectoarelor industriale în care un județ este specializat. Cea de a doua corelație validată este între numărul companiilor nou-înființate și concentrația activității economice într-un sector industrial.

Insuficienta promovare a asocierilor de tip cluster sau pol de competitivitate în România constituie factorul principal ce determină necunoașterea reglementărilor existente în legislația românească cu privire la cluster și la diferența dintre cluster - pol de competitivitate. Cercetarea realizată a evidențiat că numai reprezentanții clusterelor care includ agențiile de dezvoltare regională cunosc reglementarea acestui termen în legislația românească și diferența dintre cele două concepte. Rezultatele cercetării empirice arată nevoia

de promovare a clusterului prin politici destinate clusterelor, care ar trebui realizată de agențiile de dezvoltare regională sau de autoritățile publice care susțin domeniul în care funcționează clusterul.

Cercetarea ne-a permis să constatăm insuficiența cunoașterii a conceptului de cluster, care se explică prin noutatea relativă a conceptului, utilizat în România de aproximativ cinci ani și prin ambiguitatea generată de existența mai multor termeni care descriu structuri similare: clustere, poli de competitivitate, poli de excelență, incubatoare de afaceri, parcuri industriale. Lipsa unor cunoștințe despre managementul clusterelor este o problemă care are o dimensiune europeană, deoarece clusterul este un sistem cu o structură complexă, generator de afaceri și tehnologie.

Studiul a evidențiat aspectele esențiale pentru realizarea asocierii în clustere: construirea încrederii și comunicarea între membri, iar pentru etapa de dezvoltare, identificarea surselor de finanțare a clusterului. Soluțiile pentru îmbunătățirea funcționării clusterelor pot fi: schimburile de bune practici; organizarea unor evenimente de promovare a conceptului de cluster; elaborarea strategiei comune de dezvoltare a asocierii și obținerea consensului; asigurarea finanțării prin intermediul programelor europene și naționale. Este deosebit de importantă pentru dezvoltarea clusterelor, conștientizarea rolului pe care îl are inovarea în realizarea de produse competitive, precum și modernizarea infrastructurii, care poate fi finanțată din fonduri europene nerambursabile.

Una dintre direcțiile de dezvoltare a clusterelor, indiferent de domeniul de activitate în care funcționează, o constituie conștientizarea rolului organizației de management în: coordonarea clusterului pentru asigurarea funcționării eficiente; realizarea schimbului continuu de informații între membrii clusterului; identificarea surselor de finanțare externe; asigurarea implementării proiectelor comune; dezvoltarea relațiilor clusterului; asigurarea unei imagini comune pe piață a membrilor clusterului.

Studiul privind dezvoltarea clusterelor inovative în regiunea Sud-Vest Oltenia reprezintă o contribuție a lucrării doctorale la înțelegerea impactului clusterelor asupra regiunii de dezvoltare. În vederea atingerii acestui obiectiv, a fost realizată o amplă cercetare a clusterelor din regiunea Sud-Vest Oltenia și o analiză a potențialului domeniilor importante pentru funcționarea clusterelor: antreprenariat; cercetare, dezvoltare și inovare; turism. Studiul a condus la identificarea și prezentarea a nouă clustere și poli de competitivitate din regiunea Sud-Vest Oltenia. În mod similar cu alte regiuni de dezvoltare ale României, acestea se află în etapa de început a evoluției, iar rolul lor este limitat în principal la implementarea activităților proiectelor finanțate din fonduri nerambursabile și la realizarea obiectivelor asumate. Competitivitatea este rezultatul inovării, transferului de tehnologie sau interacțiunii între universități, institute de cercetare și companiile membre, numai în cazul asocierilor care implementează proiecte. În cadrul studiului a fost analizat potențialul activităților turistice din regiunea Sud-Vest Oltenia. Modelul SWOT evidențiază potențialul semnificativ al sectorului turistic, dar și nivelul scăzut de competitivitate a I.M.M.-urilor din turism.

În urma studiului efectuat, am putut emite concluzia potrivit căreia, regiunea Sud-Vest Oltenia are potențial de dezvoltare a noi clustere. Analiza demonstrează că, deschiderea manifestată de mediul privat și autoritățile din regiune pentru constituirea de clustere prin valorificarea potențialului regiunii, contribuie la dezvoltarea acestor modele de afaceri.

Cercetarea are ca scop crearea unui fundament informațional în vederea propunerii a două modele de cluster pentru dezvoltarea turismului în regiunea Sud-Vest Oltenia, pornind de la analiza potențialului

regiunii. Aceste modele de afaceri reprezintă o contribuție a prezentei lucrări doctorale la nivelul cercetării teoretico-metodologice și pot constitui fundamentul deciziilor strategice pe care organizațiile din turism le vizează pentru eficientizarea activității. Demersul științific este important, deoarece crearea și implementarea unor modele adecvate de cluster în turism, au devenit factori critici de succes în creșterea competitivității și asigurarea durabilității companiilor din acest sector.

Modelul de cluster de turism cu broker, aplicat în sistemul polonez poate fi operațional în regiunea Sud-Vest Oltenia. Rolul de broker inițiator, esențial pentru a realiza asocierea membrilor într-un cluster este realizat în general de o autoritate publică. După realizarea parteneriatului, brokerul rămâne în cluster și acordă consultanță tehnică și financiară. *Cel de al doilea model propus* pentru regiunea Sud-Vest Oltenia este clusterul balneo-turistic. Clusterul se poate constitui în jurul bazelor de tratament existente în stațiunile balneo-climaterice ale regiunii (Govora, Băile Olănești, Călimănești-Căciulata, Ocele Mari, Bala, Săcelu) și poate include centrele medicale private din regiune. Acest model partenerial reprezintă o soluție oportună de valorificare a teritoriului regiunii de dezvoltare, prin integrarea resurselor balneo-climaterice într-un program de valorificare a potențialului turistic local. Modelele de cluster propuse permit o valorificare superioară a turismului regiunii Sud-Vest Oltenia și reprezintă posibile modele de afaceri pentru dezvoltarea sectorului turistic. Prin crearea de cluster turistice în regiune, destinațiile balneare care au resurse naturale și tradiție pot deveni lideri europeni în domeniul turismului de sănătate.

Cercetarea clusterelor din România permite *noi abordări și dezvoltări ulterioare asupra tematicii*, pentru aprofundarea problematicii, datorită complexității domeniului de cercetare. Pentru studiile viitoare, se pot lua în considerare multiple perspective: crearea unor modele de management al clusterelor; realizarea cercetării pe domenii de activitate ale clusterelor, care să includă un număr reprezentativ de unități studiate, pentru a putea formula sugestii eficiente și care să conducă la propunerea unor *modele adecvate diverselor domenii* în care activează clusterelor; extinderea cercetării asupra clusterelor mature din țările U.E., pentru a analiza *impactul economic și social* al acestora; realizarea unui studiu cu privire la *impactul clusterelor asupra regiunii de dezvoltare*; crearea unor *modele de optimizare a clusterelor* bazate pe analiza indicatorilor de performanță, pe parcursul evoluției.

Aprofundarea cercetărilor de specialitate în domeniul clusterelor este utilă pentru creșterea competitivității companiilor și a regiunilor de dezvoltare din România. Lucrarea reprezintă un punct de plecare pentru decidenții economici, politici, antreprenori, managerii de cluster, în alegerea modelelor de afaceri și în fundamentarea deciziilor strategice privind funcționarea și îmbunătățirea performanțelor clusterelor.

6. BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Cărți

1. Andersson T., Schwaag-Serger S., Sörvik J. and Hansson E., The Cluster Policies Whitebook, International Organisation for Knowledge Economy and Enterprise Development [IKED], ISBN: 91-85281-03-4, 2004
<http://www.iked.org/Publications%20-%20Cluster%20Policies%20Whitebook.html>

2. Bergman, E. Feser, E., *Industrial and Regional Clusters: Concepts and Comparative Applications*, University of West Virginia, Morgantown, WV: WVU Regional Research Institute Web Book, 1999
3. Blien, U., Gunther Maier, G., *The Economics of Regional Clusters Networks, Technology and Policy*, Studies in Regional Economic Development, ISBN: 978 1 84720 515 5, 2008
4. Buhalis, D., Darcy, S., *Accessible Tourism Issues: Inclusion, Disability, Ageing Population and Tourism*, Channel View Publications, Bristol, 2011
5. Buhalis, D., Darcy, S., *Accessible Tourism: Concepts and Issues*. Bristol, UK: Channel View Publications, ISBN: 9781845411602, 2010, <http://www.channelviewpublications.com/display.asp?isb=9781845411602>
6. Coșniță D., Baban A., *Analiza situației privind clusterelor existente și potențiale din România*, Clustero, București, 2012
7. Coșniță D., Iorgulescu F., *Analiza competitivității clusterelor din România*, ISBN: 978-973-0-15864-9, 2013
8. Hołub-Iwan J., Olczak A.B., Cheba K., *Benchmarking parków technologicznych w Polsce – edycja 2012*, PARP, Seria Innowacje, 2012
9. Jacobs, J., *The Economy of Cities*. London: Penguin Books, 1969
10. Karlsson, C., Picard, R., *Media Clusters Spatial Agglomeration and Content Capabilities*, Studies in Regional Economic Development, ISBN: 978 0 85793 268 6, 2011
11. Karlsson, C., Johansson, B., Stough, R., *Agglomeration, Clusters and Entrepreneurship*, Studies in Regional Economic Development, ISBN: 978 1 84980 926 9, 2014
12. Krugman P., *Geography and Trade*, Cambridge, The MIT Press, ISBN: 9780262111591, 1991
13. Lundvall, B., *National Systems of Innovation: Towards a theory of innovation and interactive learning*. London, ISBN: 1-85567-063-1, 1992
14. Marshall, A., *Principles of Economics 8th edition*, London: Macmillan and Co., Ltd, 1990
15. McCann, P., *The Regional and Urban Policy of the European Union. Cohesion, Results-Oriented and Smart Specialisation*, Studies in Regional Economic Development, ISBN 978 1 78347 950 4, 2015
16. Nistorescu, T., *Strategia întreprinderii și avantajul concurențial*, Editura Pro Universitaria, 2013
17. Nordin, S., *Tourism Clustering & Innovation – Paths to Economic Growth & Development*, European Tourism Research Institute Mid-Sweden University, ISBN: 91-970001-9-1, 2003
18. Popa H.L., Iovescu M., *Cluster. Înființare, dezvoltare, competitivitate*, Timișoara, Editura CCIAT, ISBN: 978-9730-06715-6, 2009
19. Popa, I., *Management general*, Editura ASE, ISBN: 9735947242, 2005
20. Porter M., *Competitive Strategy*, The Free Press, New York, 1998
21. Porter, M., *The Competitive Advantage of Nations*. London: The MacMillan Press, 1990
22. Porter, M., *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*, The Free Press, New York, 1998
23. Porter, M., *On Competition, Updated and Expanded Edition*. Boston: Harvard Business School Publishing, 2008
24. Saxenian, A., *Regional advantage: Culture and competition in Silicon Valley and Route 128*. Massachusetts: Harvard University Press, 1994, ISBN: 9780674753402, 1994
25. Sonobe, T. and Otsuka, K., *Cluster-Based Industrial Development: an East Asian Model*. UK: Palgrave Macmillan, Retrieved from <http://www.palgraveconnect.com>, ISBN: 0230280188, 9780230280182, 2011
26. Tanțău A.D., *Ghid de bună practică pentru cluster și rețele de firme*, Print Group București 2011
27. Thissen, M., van Oort, F., Diodato, D., Ruijs, A., *Regional Competitiveness and Smart Specialization in Europe Place-based Development in International Economic Networks*, Studies in Regional Economic Development, ISBN: 978 1 78254 515 6, 2013

Articole publicate în reviste de specialitate și în volumele unor manifestări științifice

28. Buhalis, D. Marketing the competitive destination of the future. *Tourism Management*, 21, 97-116, 2000
29. Cabezas, K.B., María Isabel Hernández Eguibar, Helga Lissette Ochoa Cáceres Zahira Cruz Netro Fernando del Carmen Vera, Luis Miguel Pérez Casillas Pablo Ruiz Cordero, Medical Tourism Emerging Cluster, http://www.sintonia.mx/mm/Medical_Tourism_Cluster.pdf, 2012
30. Capone, F. "Regional Competitiveness in Tourism local Systems", 44° European Congress of the European Regional Science Association, Regions and Fiscal Federalism, Universidad the Porto, 2004
31. Christensen T. A., Lämmer-Gamp T., Meier zu Köcker G., Let's Make A Perfect Cluster Policy And Cluster Programme Smart Recommendations For Policy Makers http://www.cluster-analysis.org/downloads/Clusters_web_singlepage_06092012.pdf, 2012
32. Cojanu V., Pîslaru D., "How important are agglomeration economies: a case study of Romanian industrial clusters" *Review of Economic and Business Studies* 4:1, 2011
33. Coșniță, D., Guth, M., Report on the Cluster Mapping Results. Bucharest: Romanian Ministry of Economy and GTZ, 2010
34. Crouch, G., and Ritche, J. "Tourism, Competitiveness, and Societal Prosperity", *Journal of Business Research*, Vol.44, 1999
35. Delgado M., Porter, M.E. and Stern, S., "Clusters and entrepreneurship", *Journal of Economic Geography*, 10 (4), 2010
36. Delgado, M., Porter, M.E. and Stern, S., Clusters, Convergence, and Economic Performance, Retrieved from http://www.isc.hbs.edu/pdf/DPS_Clusters_Performance_2011-0311.pdf, 2011
37. Etzkowitz, H. and Leydesdorff, L., *Universities in the Global Economy: A Triple Helix of University-Industry-Government Relations* London: Cassell Academic, 1997
38. Ferreira M., Serra F.R., Costa B.K., Emerson M. A., Couto H.R., Impact of the Types of Clusters on the Innovation Output and the Appropriation of Rents from Innovation, *Journal of Technology Management & Innovation*, Volume 7, Issue 4, accesare <http://www.scielo.cl/pdf/jotmi/v7n4/art06.pdf>, 2012
39. Ferreira, M. "Estratégia e Planeamento Regional do Turismo", *Investigação em Turismo – Livro de Actas*, pp. 67-82, 2003
40. Fundeanu D., The Impact of Regional Innovative Clusters on Competitiveness *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, Volume 124/2014
41. Fundeanu D., Model of health tourism development - SPA tourism cluster in Romania, *Management&Marketing*, volumul XIII, nr.1/2015, 2015
42. Itoga, H., Lin, G.T.R., Yang, F.C.H., Shyu, J.Z., *Dynamics of Industrial Cluster Scenarios*. Expert Projects Publishing House, ISSN: 1583-3410, 2014
43. Kachniewska, M. Towards the Definition of a Tourism Cluster, *Journal of entrepreneurship, management and innovation JEMI* 2013, Vol. 9, Issue , art. 03, 2014, <http://ssrn.com/abstract=2410446>
44. Ketels C., and Protsiv, S., *European Cluster Observatory Report*, Center for Strategy and Competitiveness Stockholm School of Economics, 2014
45. Ketels, C., Lindqvist, G., Sölvell, Ö. Strengthening Clusters and Competitiveness in Europe, *The Role of Cluster Organisations*. The Cluster Observatory, 2012
46. Kim, N., Wicks, B.E. Rethinking Tourism Cluster Development Models for Global Competitiveness, *International CHRIE Conference-Refereed Track*. Paper 28, 2010 http://scholarworks.umass.edu/refereed/CHRIE_2010/Friday/28

47. Meyer-Stamer, J., Harnes-Liedtke, U. „How to promote clusters?”, Mesopartner working papers, 2005, http://www.mesopartner.com/fileadmin/user_files/working_papers/mpwp8_cluster_e.pdf
48. Pencea S., Aglomerările economice de tip cluster, <http://www.iem.ro/rem/index.php/REM/article/viewFile/38/24>, 2010
49. Perroux, F., Note sur la notion de pôles de croissance, "Economie Appliquée", nr.8, pp.307-320, 1955
50. Porter, M. E., 'The Economic Performance of Regions', Regional Studies, 37(6-7), 549-578, 2003
51. Small, J., Darcy, S., Packer, T. The embodied tourist experiences of people with vision impairment: Management implications beyond the visual gaze. Tourism Management, 33(4), 941-950, 2012
52. Sölvell, Ö, Ketels, C. and Lindqvist, G., 'The European Cluster Observatory: EU Cluster Mapping and Strengthening Clusters in Europe', Europe Innova Paper N° 12, Luxembourg: European Commission, 2009
53. Sonderegger P., and Täube F., 'Cluster life cycle and diaspora effects: Evidence from the Indian IT cluster in Bangalore', Journal of International Management, Vol. 16, No. 4, 2010

Studii și rapoarte

54. *** European Cluster Observatory, European Cluster Panorama 2014 REPORT, Christian Ketels and Sergiy Protsiv, 2014
55. *** European Cluster Observatory, Methodology and Findings Report for a Cluster Mapping of Related Sectors Report, Christian Ketels and Sergiy Protsiv, 2014
56. *** European Cluster Observatory; Methodology and Findings Report for Correlation Analysis between Cluster Strength and Competitiveness Indicators Report, Franco and all, 2014
57. *** European Commission, Regional Clusters in Europe, Observatory of European SMEs –Enterprise Publications- 2002/N.3., 2002
58. *** Ghidul pentru implementarea în România a conceptului de cluster inovativ, București, 2009
59. *** Studiu în proiectul "Politici Inteligente pentru Clustere în Sud-Estul Europei"-POLISEE, Raport de evaluare globală a impactului: analiza politicilor de cluster, Universitatea din Primorska – Slovenia, 2013
60. *** World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2, 2014